

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ.

З австрійської України.

Вибори до галицького сойму.

Виборча комедія. — Вислід виборів. — „Українсько-руський Клуб“. — „Руський Клуб“. „Похром“ українства і „побіда“ московофільства в цифрах. — Важке становище українських послів. — Вплив галицьких соймових виборів на уклад галицьких партій в парламенті: заповідь заострення тактики українського клубу; вступлене клубу польських людовіців до польського кола. — Наше теперішнє політичне положене.

Не хочеться, просто не сила писати! Бо — все те вже було..

І виборчий закон, що при найсвітлійшій, яку тільки можна собі подумати, побіді нашого народу робить його соймову репрезентацію ледви поважнішою меншістю (навіть не цілою третиною!), здібною що найбільше спинити новий замах на нього, але безсильно усунути хоч одну з заподіянних кривд, — з тих новочасних розбоїв, що доконують ся в білий день, в салі засідань „законодатної“ інституції, звичайним голосованем, без найменшого риску для розвійника, бо без ніякого права оборони для покривденого, — а тим більше безсильного дати нові основи для ліпшого життя свого народу... І переведене виборів, — від укладу виборчої лісти аж до уневажнювання голосів при самім виборчім акті, — те плянове пересіване виборців через сито польсько-шляхотської адміністрації, яке мало на меті дати виборчий результат, потрібний для того, щоб галицький сойм остав і на далі „jedynym polskim sejmem“ з шляхотською більшістю... І результат виборів, уложений заздалегідь в намісництві і розісланий до старостів, щоб вони знали, як „вибирати“... І побиване нас самими-ж нами по політичній рецепті „divide et impera“... І ті сильно роблені повиборчі тріумфи, що виглядають радше на рекламу кепського товару, те викликане на всій стороні світа, що наш народ вірить польській шляхті, а не тим, що будуть у нім його людську свідомість... І та повиборча гризня між самими нашими партіями, де кождий хоче звалити вину на свого конкурента, де кожде слово самокритики одної партії підхапує зі злорадною втіхою її конкурент, щоб укувати з нього капітал для себе, — а всі разом під-

гризають те дерево, на якім сидять... І навіть той труп нещастного Марка Каганця в Коропці бучацького повіту, що впав від жандармського баґнету без найменшої „провини“ проти „закона“, впад як жертва, „як те ягня, поведене на заріз“, а не як герой, не в боротьбі (як жертва, а не як герой, затямте собі ту ріжницю, патріоти!), впав і не викликав своєю смертю нічого більше крім сліз і нарікань, а не запліднив ані одної думки бажанем діла і не насталив її волею виповнити своє бажання...

Все те було вже і тепер тільки на ново пересунулося перед нашими очима, пересунулося без ніяких основних змін.

Маємо знов сойм з такою подавляючою польською більшістю (на 149 послів 127 Поляків), що вона може сміло називати тоді соймом „polskim sejmem“, а серед тої польської більшості таку перевагу консервативно-шляхотських елементів (73 консерватистів, 29 демократів, 19 людовців, 4 клерикалів і 2 безпартійних) і таку недостачу прінціпіальних ріжниць між тою консервативно-шляхотською більшістю і її демократичними противниками, що польську більшість можна сміло назвати польсько-шляхотською, особливо з огляду на її становище до українського народу, де вся польська соймова більшість визнає польсько-шляхотську національну ідеологію.

А серед того польського моря невеличкий гурток тих, що виступатимуть від імені нашого народу, розбитий, як звичайно, на дві ворожі групи: одна з них зложена з послів, що вийшли проти волі панів краю — польської шляхти, або як *malum necessarium*, проти якого змагати ся коштувало-б за богато; друга, сестя ті, що вийшли з волі польської шляхти, проти партійних товаришів першої групи, на те, щоб у всіх справах, які мають значення для нашого народу, було можна „*ruścić Rusiną na Rusinę*“.

До першої групи належить „Українсько-руський Клуб“, зложений з 12-ти членів: 8-и національних демократів, 3-ох радикалів і одного безпартійного. З уваги на читачів з російської України присвячу кожному з них членів пару слів характеристики. І так його голова — д-р Євген Олесницький, адвокат в Стрию, голова „Руського Клубу“ в попереднім соймі, посол до австрійського парламенту, один з найвизначніших людей в національно-демократичній партії, неутомний робітник на полі просвіти та економічної організації селян в Стрийщині, звідки й вийшов послом і до парламенту і до сойму. Заступник голови — д-р Кость Левицький, адвокат у Львові, голова „Народного Комітету“ себто

начальної управи національно-демократичної партії, посол до австрійського парламенту, визначний діяч центральних українських фінансових інституцій, вибраний послом в рогатинськім повіті. Другий заступник — член начальної управи радикальної партії д-р Іван Макух, адвокат в Товмачі, де своєю дволітньою працею вспів виробiti собі таке політичне становище, що вийшов послом з того повіта. Секретар — Захар Скварко, директор фінансової інституції „Народний Дім“ в Мостисках, знаменитий організатор того повіта від імені національно-демократичної партії, посол того повіта до сойму і заступник посла до парламенту. Решта послів з національно-демократичної партії: посол гусятинського повіта суддя Іван Кивелюк в Копичинцях, посол калуського повіта лікар д-р Іван Куровець в Калуші, посол підгаєцького повіта селянин Іван Содомора, посол ліського повіта селянин Антін Старух, член попереднього сойму, і посол бережанського повіта Селянин Тимотей Старух, член австрійського парламенту, — більше або менше визначні діячі на полі політичної, просвітної та економічної роботи в своїх повітах. Останні два радикальні посли: селянин Павло Думка, посол терношільського повіту, і селянин Іван Сандуляк, посол надвірнянського повіту, теж заслужені діячі своєї партії, люди освічені і свідомі. Про 12-ого члена „Українсько-Руського Клубу“, селянина Захара Винничука, знаємо ось-що: В 1895 р. вийшов він послом як урядовий кандидат проти опозиційної української кандидатури, в 1901. р. не кандидував, а при теперішніх виборах знов забаг бути послом і виставив свою кандидатуру в тім же станиславівськім повіті побіч кандидатур радикальної, національно-демократичної і московофільської. Після двох безуспішних голосовань прийшло до тіснішого вибору між ним і радикалом Королюком і тоді він завдяки московофільським і часті національно-демократичним голосів вийшов послом. Москвофіли спершу числили його за свого, але він приступив до „Українсько-руського Клубу“. Чоловік, як видно з цього, політично непевний.

Друга група, се московофільський „Русский Клубъ“. При сих виборах польсько-шляхотське правлінє змінило свою тактику на стільки, що стало виключно на бік московофілів, коли давнійше підpiralo також урядових кандидатів Українців. Членам московофільського клубу присвятило також по кілька слів характеристики, виказуючи при цім, яким обставинам московофільство завдає свою соймову презентацію. Справжні політичні діячі в московофільськім клубі — д-р Дудикович і д-р Король. Дудикович, ярий „истинно-

руссکій“, прозваний „росийським амбасадором“, при виборах до парламенту провалився в трьох округах, а тепер, при виборах до сойму не мав відваги класти свою кандидатуру в Коломиї, де єдиним адвокатом кільканадцять літ, тільки вибрав собі Броди, один з найтемніших повітів, де від початку конституційної ери виходить урядовий кандидат. Довгі літа уряд „вибирає“ там послом д-ра Олександра Барвінського, опісля, коли польсько-шляхотське правління почало зближати ся до московофілів, послував звідти московоф із Ефінович, а тепер на наказ намісника Потоцького староста вибрав послом Дудикевича, — наявіть всі Поляки мусіли на цього демократично голосувати. Д-р Король, адвокат в Жовкві, послував також довгі літа з того повіту. Він все був більш „старорусином“, ніж новочасним московофілом, через що мав також симпатії серед умірованих Українців. Треба було аж пощочини від „истинно-русської“ молодіжи на звісних московофільських зборах літом 1907 р., щоб навернути його на „истинно-русський“ чи там „Владимірський путь“. Щоб запевнити собі на ці вибори поміч польсько-шляхотського правління, на останній сесії попереднього сойму виступив з промовою в якій запропонував польській шляхті від імені своєї партії ~~солідарності~~ проти „радикалізму“, себто проти демократичного українства. І „Rada Narodowa“ не поставила проти цього свого кандидата, тільки один польський народово-демократичний селянин на власну руку здобув проти цього пару десяток голосів. Далі йдуть три бюро-граffiti-судовики, типи, захвалювані Поляками як „porządní Rusini“. Коли московофіли були в опозиції, тоді вони стояли здалека від усієї політики і служили виключно Полякам, тепер же дістало дозвіл бути „рускими“, щоб було ким поборювати українських кандидатів. Один з них, д-р Ганчаковський, вийшов як урядовий кандидат проти нац.-дем. кандидатури селянина в темнім турчанськім повіті; другий, д-р Криницький, був урядовим кандидатом проти українського соціального демократа адвоката д-ра Михайла Новаковського в богородчанському повіті; третій, Трач, вийшов при допомозі уряду одним голосом більшості (84 проти 80) в Косові проти радикала селянина Юри Соломійчука, звісного організатора „Січій“. З двох московофільських послів-священиків один з них, посол з равського повіту о. Колпачкевич; се тип тих священиків-аристократів, що дивляться ся з гори на селянина і живуть як найліпше з польськими поміщиками, і вся польська преса закликала Поляків підpirати його проти нац.-дем. селянської кандидатури; другий, о. Сенік, посол жидачівського повіту, зібраав собі польсько-

шляхотську ласку і мандат тим, що незадовго до виборів виступив з горячою промовою на польських зборах, скликаних з приводу пруських експропріаційних законопроектів, закликаючи наш народ забути про польські кривди і помагати Полякам у боротьбі з „вогнами славянська“, а Поляків — разом з москвофілами йти проти українства. Коломийський посол, селянин Миронюк-Заячук, здобув мандат у боротьбі з радикальним кандидатом селянином Лавруком лише завдяки тому, що повітова національно-демократична організація виставленем своєї кандидатури розбилла голоси при першім голосуванню. В кінці до москвофілів зачислив „Галичанинъ“ збажчанського посла селянина Крисоватого, якого назвав „русско-народнымъ крестьяниномъ-аграрiemъ“; се темний сільський богач, якого „вибрав“ староста, щоб повалити українську соціально-демократичну кандидатуру бувшого посла селянина Шмігельського. Але Крисоватий поки-що не рішив ся, до якої з двох названих груп йому пристати.

В попереднім соймі було 6 українських національних демократів, 1 український соціальний демократ, 1 урядовий Українець, 6 москвофілів і 1 урядовий москвофіл. Коли з цим станом порівняємо вислід теперішніх виборів, то і Українці і москвофіли мають тепер більше послів. Але ріжниця та, що в попереднім соймі був один „Руський Клуб“, зложений з 14-ти послів (український соц.-демокр. посол не належав до нього), а тепер є два клуби, один з 12-ти, другий з 8-ми членів (котрийсь з них побільшить ще своє число послом Крисоватим), дві ворожі групи, які розділяє і національне становище і відносини до польсько-шляхотської більшості.

При виборах українські партії, як се було заздалегідь видно, йшли, загалом беручи, солідарно, але все таки не обійшло ся щоб в деяких округах не прийшло між ними до боротьби. В Коломії через національно - демократичну організацію замість радикала вийшов послом москвофіл; в Станиславові, коли-б не вороже для радикальної кандидатури становище нац.-дем. організації, то „Українсько-русський Клуб“ мав би був своїм членом замість політично непевного Винничука інтелігентного селянина Королюка.

Про союз москвофілів з польсько-шляхотським правлінням вже говорили в попереднім огляді. Тут тільки зазначимо, що вони консеквентно відергали до кінця на тім шляху, який подиктувала їм сліпа ненавість до українства. А найліпшою мірою тої сліпоти може бути те, що вони вигукують про „блістательную победу“ тоді, коли в 26 округах „руsskij народъ“ (по їх термі-

польогії) заступати-муть польські поміщики. Нехай і все заберіть Польща, коли-б тільки Українцям нічого не дістало ся!..

Польська і московофільська преса радується ся, голосячи про погром українства. При тім Поляки тішать ся, що український селянин обдарував довірем польську шляхту, тай при тім симпатизують про успіхи московофілів; московофіли знов радують ся своєю побідою тай гордо хвалять ся, що в деяких повітах помогли полякам повалити українського кандидата. Погляньмо ж на цю справу в світлі виборчої статистики.

Цифри говорять, що на польських кандидатів впало в сільських округах східної Галичини коло 3550 голосів, на українських коло 3370 голосів, на московофільських коло 1780 голосів.

Що таке велике число польських голосів не означає нічого іншого, як тільки те, що вибори не були обявом свободної волі українського селянства, се всім добре відомо. Навіть самі Поляки не роблять собі ілюзій, щоб український селянин міг добровільно голосувати на польського поміщика.

А вже вигуки про погром українства і побіду московофільства в світлі цифр являють ся свідомою неправдою. Коли візьмети під увагу, що при виборах до парламенту впало на українських кандидатів коло 376.000 голосів, на московофільських коло 171.000 голосів, то побачимо, що відношення між сими голосами при теперішніх виборах остало майже незмінене, а треба тімити, що вибори до парламенту були загальні, рівні, безпосередні і тайні, а вибори до сейму не загальні, нерівні, посередні і явні, тай ще до того при сеймових виборах московофільських послів підпирало зовсім явно польсько шляхотське правління, так що вони не мали навіть польських контр-кандидатів. Не говорить нічого про погром українства і побіду московофільства і те, що в округах де вийшли послами Українці, московофільські кандидати здобули ледви 123 голоси, коли тимчасом в округах, де вийшли послами московофіли, українських голосів було 507. В кінці і те не може свідчити про силу московофільства, що в тих округах, де їх кандидати попрощавалися, не дістали вони незвичайно мало голосів, а саме, в 13 округах не дістали ані одного голосу, в 7 округах 1—10 гол., в 5 округах 11—20 гол., в 3 округах 21—30 гол., в 4 округах 31—40 гол., в 3 округах 51—60 гол., в однім окрузі 94 гол. і в однім 105 гол.

Безперечно, коли на 47 українських округів в 26 виходять послами польські поміщики, а в 9 іх союзники московофіли, то ве можна сього назвати побідою українства, але з другого боку нема

чого плескати також про спеціальний погром. Є так, як було все і як буде доти, доки не буде заведено, голосування на основі чотирохчленної формули. Се найліпше показали вибори до парламента, при яких Поляки всілі відібрали від Українців ледви один мандат. Але тоді, при заведенню чотирохчленної формули, вже сам виборчий закон призначить таке мале число мандатів для українського народу, що вже не треба буде аж виборчих шахрайств і насильств, щоб українських послів зробити безсильною меншістю.

Одним словом, ані українство не втратило своєї сили в народі, ані москвофільство своєї сили не збільшило, тільки вибори не дали силії українства проявити ся, а силу москвофільства штучно прибільшили. От і все.

Правда, становище українських послів у соймі буде дуже важке, вони не зможуть внести навіть інтерпеляції, для якої треба 15 підписів, коли тимчасом „Українсько-руський Клуб“ має тільки 12 членів. Але з другого боку чи богато помагали ті внесення і інтерпеляції українських послів, коли вони мали змогу їх вносити? Щоби щосьсясягнути через сойм, треба мати силу не тільки поставити інтерпеляцію чи внесене, але мати більшість в голосуванню. А такої більшості українські посли не мали-б навіть тоді, коли-б вийшли з усіх українських округів.

Вислід виборів рішив, здається ся, і справу соймової виборчої реформи, яку попередній сойм полішив до переведення свому наслідникові. Що такий сойм не згодиться на загальне, рівне, безпосереднє і тайне виборче право, се певне. Коли ходить о рівність виборчого права українського народу з народом польським, то на неї не згодиться ся ніхто з польської більшості. Але й поминувши єю справу, виборча реформа затягнеть ся мабуть. Ще перед закінченням виборів кандидати на послів з великої земельної власності в своїх передвиборчих промовах зазначували, що виборча реформа, з огляду на згоду шляхти з людовцями, перестала бути пекучою справою і може бути переведена аж по літаках спільнотої праці партій в новім соймі, себто, як се пояснює консервативний „Przegląd“, аж тоді, коли шляхті вдасться переконати людовців, що на селі політичну перевагу повинні мати „поважні господарі, а не пастухи і наймити“. А теперешні людовці, боячи ся впливу польської соціальної демократії на селі, яка не занедбає використати згоду їх зі шляхтою, певне дадуть себе переконати.

Та не тільки на дальнє політичне жите в краю мати-муть вплив теперішні вибори до галицького сойму, але не остануть вони

без наслідків і на уклад галицьких партій в австрійськім парламенті.

Український клуб в парламенті ухвалив уже загострите своє тактику. Діло в тім, що під час звісних переговорів клубу з центральним правителством останнє обіцяло, що соймові вибори будуть переведені зовсім легально. Формальним виконанем тої обіцянки було довірочне розпоряджене галицького намістника до адміністраційних властій, щоб вони в зносинах з українським народом держалися закону. Але ані обіцянка центрального правителства чи розпоряджене намістника нічого не помогли: під протекторатом того самого намістника переведено вибори так само, як і всі попередні. Отсе недодержане обіцянки з боку центрального правителства й дало привід українському клубові заострити тактику.

Впливули також соймові вибори на становище клубу польських людовців в парламенті. Про союз людовців зі шляхтою з приводу галицьких виборів було вже писано в попереднім огляді. Обі сторони додержали слова: людовці вибрали без ніяких перекодів з боку правителства 19 послів до сойму, а за те їх зізд ухвалив, щоб їх посли в парламенті вступили до польського кола. Тепер на 106 послів з Галичини 70 належати-ме до польського кола²⁰ до українського клубу 6 (4 польські 2 українські) до соціал-демократичного клубу, 5 до москофільського „Русско-Народного Клуба“, 3 до жидівського національного (сіоністичного) клубу, в кінці 2 остаються ся безпартійними. Ось так знов скріпила ся тут сила, що стояти-ме в обороні польсько-шляхотського панування в Галичині взагалі і з окрема в обороні польського стану володіння на українській землі. Польська демократія, не могучи визволити ся з-під впливу польсько-шляхотської національної ідеології, волить злучити ся з польською шляхтою, зрадити демократизм, піж щоб через справжню демократизацію політичного життя в Галичині український народ мав визволити ся з-під польського панування, піж щоб через те мав зменшити ся польський стан володіння на українській землі.

І так становище українського клубу в парламенті через скріплене польського кола погіршило ся; становище українських послів в галицькім соймі, як ми бачили, те-ж незвичайно важке. При тім в польських політичних кругах відбувається ся дуже швидка еволюція в тім напрямі, щоб для здавлення українства вжити москофілів, а москофіли, розуміється ся, на все готові, щоб тільки осміяти ненависний „український сепаратизмъ“.

Положене, очевидно, важке, але вже не таке важке, як се видається ся тепер нашому загалови. Тільки не треба оцінювати річи поверховно, по зверхнім проявам, як се власне робить наш загал. Коли весною минулого року при виборах до парламенту завдяки чотирохчленній формулі голосування на 28 мандатів, призначених виборчим законом для нашого народу, українські партії здобули 22 мандати, на галицькій Україні настав загальний підем духа, — явище зрозуміле, коли взяти на увагу, що се перший раз вдало ся здобути стільки мандатів, вдало ся охоронити українські виборчі округи від виборчих розбоїв. Але рівночасно не треба було забувати, що реальна вартість сеї побіди не може бути велика. Що значать 22 українські посли, навіть уже з 5-и українськими послами з Буковини і навіть з 5-и послами московськими, проти 70 членів польського кола, яке кожду уступку в користь Українців уважає за *casus belli* з правителством?! А се власне наш загал серед загального підему духа із за виборчої побіди випустив з уваги. За сим пішли пересадні надії на парламентарні успіхи українського клубу, надії, які не мають відповідної реальної основи, бо, як виказано вище, українські голоси в парламенті в порівнанню з польськими значать так мало, що кожде правительство і кожда парламентарна більшість мусить добре надумати ся, заки рішить ся задля Українців зразити собі Поляків. А що в парламенті нічого не діється ся з почуття справедливості, тільки все залежить виключно від фактичного укладу політичних сил, — се повинен кождий знати, хто займається ся політикою.

Ось-так як пересадний був підем духа з приводу побіди при виборах до парламенту, пересадний, бо не числив ся з тим, що значить чисельна сила українських послів в порівнанню з іншими силами в парламенті, — так тепер, коли український клуб не словнив тих пересадних надій, наступає пересадна депресія, яка знов не числиться ся з тим, що в загалі міг український клуб здобути серед таких обставин. А сю депресію ще збільшує вислід соймових виборів, хоч не було ніяких даних надіяти ся, що вони вишадуть богато лішше. Але загал забув, що соймові вибори зовсім не те, що вибори до парламенту і сподівав ся тепер таких самих світлих результатів, як минулого року.

Се вже треба мати на увазі, щоб оцінити як слід наше теперішнє політичне положене. Треба тямити, що ще виборча реформа до парламенту засудила нас на політичну меншість на нашій-же землі, віддала нас під політичне пануване польської більшості.

А що ся польська більшість діше на український національний розвиток сліпою ненавистю, що вона стойть на тому, що наша земля, се земля польська, вічна власність польської держави, — без огляду на те, чи та держава існує, чи ні, — то від неї год нам сподівати ся чогось іншого, ніж те, що вона нам шідності. Загалом, коли ходить о сойм і парламент, то тут по старій австрійській рецепції про нас рішують виключно Поляки.

Але народ не живе виключно парламентом, чи соймом; його доля, його розвиток, його будучність не залежить виключно від парламентарної більшості. Гірші часи від теперішніх переживає наш народ і його живої сили ніщо не вбило. Не вбє її й теперішня польська політична перевага, хоч-би й як їй помагали москові. Треба тільки приложити праці, щоб будити ту живу силу в народі, будити, не оглядуючи ся на вороже до нас становище правителств і законодатних інституцій, будити всіми способами, а тоді та сила швидше чи пізніше зробить кінець тій тюрмі законів, у якій вороги старають замкнути жите нашого народу.
